

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ד ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושבע

בהעלותך (תשכ"ח)

הפטרה

זכריה ב' י"ד - ד' ז'

השברע לא ירפיע עליון

א. י"ד רנ"י ושמחי בת ציון

כי חנני בא ושכנתי בתוכך נאום ה'
ט"ו ונלוו גויים רבים אל ה' ביום ההוא
והיו לי לעם ושכנתי בתוכך...

ר' אלעזר מבלגנצי:

ד"ה ושכנתי בתוכך: שיבנה ביתי בך כנראשונה.
ד"ה ונלוו גויים רבים: שיבואו להספח ולהתגייר בימי החסמונאים.

ר' משה אלשיך:

"כי חנני בא" כי לשון "הנני" הוא מוכן סיד, שהוא עתה בבית שני הזה...
"ושכנתי בתוכך" שלא אעשה העיקר מהעיר שביתי יבנה בה, כי אם "ושכנתי בתוכך
בת ציון", שהוא בתוך העם ובקרבת, כי "היכל ה' המה".

1. במה מסכימים שני המפרשים ובמה הם שונים זה מזה?
2. למה מדגיש אלשיך שבפסוקינו לא מדובר דוקא על בנין בית המקדש?
3. איך מפרש האלשיך את ירמיהו ז' ד' ובמה הוא סוטה מפרשטו של מקרא שם.

ב. י"ד רנ"י ושמחי בת ציון כי חנני בא ושכנתי בתוכך.

רד"ק ד"ה רנ"י ושמחי

יתכן לפרש נבואה זו עד (פסוק י"ז) "מסעון קדשו" עתידה ליסות המשיח בעבור
שאמר (פסוק ט"ו) "ונלוו גויים רבים" - "הס כל בשר" - ולא ראינו זה בבית
שני, אלא שאמר כל הפרשה ענינה בבית שני, מדבר על יהושע ועל זרובבל.

אברבנאל:

אחרי שיעד זכריה על הגאולה העתידה ונקמת האויבים אמר כנגד בת ציון "רנני
ושמחי..." אל וחשבי שתהיה הגאולה העתידה כפקידת בית שני, לא תהיה כן, כי
היא לא תהיה תלויה ברוח האדם, כמו כרש או דריוש מלך פרס, "כי חנני בא" -
כי אני אבוא לכם - לא אדם; גם בבית שני לא ירדה שכינה ונבואה. אמנם
בגאולה העתידה אבוא ושכנתי בתוכך כימי קדם.

1. מהו החבדל הדק בין שני המפרשים?
2. מהי סבת אברבנאל להקטין כאן (ובהרבה מקומות מפרושו לנבואות
נחמה את ערכה של תקופת שיבת ציון ובית שני?
3. למה משתמש אברבנאל (לא רק במקומו) בדברו על שיבת ציון בימי
זרובבל ועל תקופת בית שני בכלל בכסוי "פקידה", "פקידת בית
שני"?

ג. ט"ז ונחל ה' את יהודה חלקו על אדמת הקדש ובחר עוד בירושלם.

אברבנאל

"ונחל" הוא כמו ונחיל, כמו (דב' ל' ג') "ושב ה' את שבותך" שהוא כמו
והשיב, וגם בענין הנחלה מצינו (במד' ל"ד) "אלה שמות האנשים אשר ינחלו
לכם את הארץ", שהוא כמו: אשר ינחילו. כן "ונחל ה' את יהודה" הוא כמו
"והנחיל".

ופירוש הכתוב וענינו הוא, שבבית שני בני יהודה החזיקו בכל הארץ ובירושלם
גם כן, ולא נתחלקה הארץ לשבטים לפי שלא חזרו כלם לנחול את חלקם, וגם לא
נתנו מסנה תרוסה לה'. ואף בבית ראשון הנחיל יהושע את יהודה חלקו קודם
מידת הארץ וחלוקתה בעבור כלב בן יפונה, שהיה שבט יהודה, ולכן לקח לו
שבט יהודה יותר מראוי לו, עד שספני זה אמר לשמעון (שופטים א' ג') "עלה
אתי בגורלי". והיה גמגום בין השבטים על חלקם ונחלתם, כמו שחראה בספר
יהושע מצות בני יוסף (יהושע י"ז י"ד).

(גליון בעלותך)

ולכן אמר כאן, שנגאולה העתידה לא יהיה כן, אבל שינחיל ה' את יהודה חלקו הראוי לו בלבד על אדמת קדש, לפי שיעשו מסגה ל"ב חלקים שונים, כמו שזכר יחזקאל. ויהודה ינחל חלקו לבד ככל אזור משאר השבטים, ולא עוד.

ועוד יעד, שיבחר הקב"ה בירושלם, ר"ל שתהיה ירושלם תרומה לה' מכל הארץ כמו שנבא יחזקאל, ולא יחזיקו בה יהודה ובנימין לבד, כמו שהיה בחלוקת הארץ שעשה יהושע... שלא יעשו ל"ב חלקים מארץ ישראל, אבל יחלקו אותה ל"ג חלקים והחלק הי"ג יהיה תרומה לה' ובו תהיה ירושלם, כמו שבאר יחזקאל בחלוקתה...

1. רב המפרשים אינם מסכימים לפירוש זה למלה "ונחל". איך תפרש את פסוקנו אם לא הקבל את דעת אברבנאל?
2. היכן הרמז בפסוקנו שתהיה ירושלם בחלק הי"ג ולא תהיה בכללת באחד מי"ב החלקים?
3. היכן הראיה ביחזקאל (פרק מ"ה) שתהיה ירושלם בחלק הי"ג ולא באחת מי"ב הנחלות?

ד. רש"י ד"ה מה אלה אדוני: מה זה שהזיתים נמסקים מאליהם והשמן בא אל הנרות מאליו? " זה דבר ה' אל זרובבל: זה סימן לך להבטיח את זרובבל כשם שהזיתים והשמן הזה נגמר מאליו לאל דבריו, כך לא בחיל ולא בכח שלכם תעשו את בנין ביתי.

" כי אם ברוחי: אני אתן רוחי על דריו ומניח לכם לבנות ולעשות כל צרכי יציאת הבנין משלן ולעזור אתכם בחסין ויין ושמן ועצים כמו שמפורש בעזרא ולא תצטרכו לעזרת אדם.

אברבנאל: ...ורש"י פירש "מה זה שהזיתים נמסקים מאליהם והשמן בא אל הנרות מאליו..." (ומביא את כל דברי רש"י. ע' לעיל) וכן פרשוהו המפרשים כלם. ואתה רואה שאין בכתוב דבר ממנו שאמרו ששאל, כי הוא שאל "מה המה אלה" כמו ששאל על הסוסים ועל הקרנות, לא על מעשה הזמן מאליו. ועוד איך אמרו, שיבנו בית ה' לא בחיל ולא בכח כי אם בכוחו, והנה הם במלאכת הבורנים ובחיל ובכח הנערים, שהיו מחזיקים ברמחים ובחניתות, ובעזרת מלך פרס?

ואין ספק אצלי שהיתה המנורה משל לאומה, שאם היתה עתה הולכת בחשך לעתיד לבוא תהיה גאולתה מנורה מאירה אל עבר פניה... ולזה אמר זכריה (ב') "רבי ושמחי בת ציון כי הגבני בא ושכנתי בתוכך... ובלוו גויים רבים אל ה' ביום ההוא והיו לי לעם..."

...ואמר עוד, שראה את המנורה "כולה" (ג' ב'), להגיד שלא תהיה האומה אז כאשר היה בבית שני, שעלו שמה שנים מן השבטים בלבד וגם אלה לא בשלמותם, אמנם לעתיד לבוא ראה המנורה "כולה", לפי שיתקבצו השבטים כולם שמה ולא ישאר אחד מהם בגלות, וכבר נרמז זה למעלה באמרו (ב' ט"ו) "ובלוו גויים רבים אל ה' ביום ההוא"... עוד ראה (ד' ב') "גולה על ראשה" וגולה היא עטרת. והענין בזה שהאומה בבית שני לא היתה עטרה על ראשה, לפי שתמיד היתה נכנעת למלכי האומות הנכריים המושלים בה, פעם לפרס, פעם ליוון, פעם לרומי. אמנם בזמן תשועתה תהיה הגולה והכותרת על ראשה, כי לא תהיה נכנעת לשום אומה.

...עוד מלך המשיח נאמר בשם "זרובבל" לפי שיהיה מיוצאי חלציו והודיעו שלא יקנה ממשלתו בחיל ולא בכח כמלכי האומות, כי אם ברוח ה' כמו שאמר ישעיה (י"א) "ויצא חטר מגזע יסי... ונחה עליו רוח ה'..." וכן אמר (ישע' מ"ב) "הן עבדי אתמך בו... נתתי רוחי עליו משפט לגויים וציא". ואמר (שם) "קנה רצון לא ישבור" דומה למה שאמר כאן "לא בחיל ולא בכח".

ועליו אמר (ד' ז') "מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור". רוצה לומר: מי אתה מלך המשיח שאתה הר הגדול לפני זרובבל, כלומר שבערכו ולפניו תהיה אתה הר הגדול, כי זרובבל היה פחת יהודה, וזה יהיה מלך על כל מלכי האדמה! ואמר שאותו מלך המשיח יהיה למישור, ר"ל שיהיה מישר את כל העמים ומדריכם במעגלי צדק וכמו שאמר ישעיה (ב' ד') "ושפט בין הגויים..."

- 1) במה שונה פתרונו של אברבנאל עקרונית מפרושי קודמיו?
- 2) מה הן שתי טענותיו של אברבנאל נגד פרושי קודמיו?
- 3) מה אפשר לטעון נגד טענתו השניה?
- 4) במה סוטה פרושו לפסוק ז' מפרושו של מקרא?